

Косарева Г. С.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

МЕТАФОРИ ПАМ'ЯТІ У ЛІРИЦІ ДМИТРА КРЕМЕНЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРОК «СЛЬОЗИ СУХОГО ФОНТАНУ» ТА «СКРИПКА З ТОГО БЕРЕГА»)

У статті наведено рецепцію метафор пам'яті на матеріалі поетичних збірок Дмитра Кременя «Сльози Сухого Фонтану» та «Скрипка з того берега». Такі топоси знаходять реалізацію через міфологічну, історичну, культурну, національну пам'ять. Актуальність розвідки пов'язана із пошуком нових способів інтерпретації стратегій пам'яті, зокрема, із малодослідженим нині у художніх текстах поняттям «постпам'яті».

Метою пропонованої студії є з'ясування особливостей репрезентації метафор пам'яті як ідентифікаційних маркерів метаісторії у ліриці автора.

Простежено, що у збірці «Сльози Сухого Фонтану» спостерігається своєрідне стереоскопічне бачення ліричним героєм топосів Бузького лиману як центру міфологічного простору. Змальовані у поетичних творах збірки подорожі ліричного героя стають філософською метафорою пізнання та розкодування поступу людської цивілізації від античної культури еллінів до подій сучасної історії. Акцентовано, що поет визначає тяглість концепту пам'яті у контексті краєзнавчого компонента через топографічний простір давньої Миколаївщини із сучасним топосом вулиць міста Миколаєва, яке стало рідним для поета.

У поетичній збірці «Скрипка з того берега» митець звертається до екзистенційних спогадів через античні та біблійні мотиви, а також до фольклорно-міфологічних джерел, родинної пам'яті. Самобутньою рисою збірки є репрезентація сучасного драматичного простору – російсько-української війни на сході України. Репрезентовані у збірці артефакти пам'яті ліричного героя, пов'язані з історією Стародавньої України (античний посуд, пектораль), засвідчують закодовані автором символи української ідентичності.

Значення дослідження полягає в: 1) альтернативній репрезентації студій із дослідження пам'яті з погляду універсалізму авторської оптики Дмитра Кременя через спогади прадавніх топосів України скіфсько-грецьких часів до подій національної історії сучасності; 2) в обидвох поетичних збірках метафори пам'яті є влучними, місткими, навколо яких оприявнюється потреба пошуку власного голосу у творенні української ідентичності на тлі зламів та світових катастроф.

Ключові слова: Дмитро Кремень, простір пам'яті, метафора, національна пам'ять, історична пам'ять, давні топоси, спогади, сучасність, локуси, міфологічний простір.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть як у літературознавстві, так і в різних галузях соціогуманітарного знання посилилася увага до проблеми студій із дослідження пам'яті як складової частини індивідуальної, колективної, історичної, національної, культурної, родинної ідентичностей. Наприклад, це яскраво засвідчують наукові розвідки з конструювання культурної пам'яті А. Ассман, Я. Ассман [1].

У сучасних художніх текстах пам'ять стає важливим історичним, культурним чинником у трансформаційних процесах українського суспільства, розвиток якого відбувається на тлі межових подій в історії.

Таким безміром української історії – від прадавньої України скіфсько-грецьких часів до травматичних часів ХХІ століття – подорожують

ліричні герої поетичних збірок Дмитра Кременя «Сльози Сухого Фонтану» (2014) та «Скрипка з того берега» (2016). Нині ці збірки є малодослідженими з погляду історичних, культурологічних аспектів пам'яті, чим і зумовлено актуальність статті. До того ж варто акцентувати, що у полі наших дослідницьких пошуків опинився досвід художньої стратегії пам'яті з погляду трансляції травми. Тому у цій розвідці метафорику пам'яті репрезентовано через концепцію постпам'яті Маріанни Гірш. Дослідниця визначає її у такий спосіб: «Постпам'ять – це зв'язок, що поєднує покоління, яке бере участь у досвіді культурної або колективної травми, з наступним поколінням, яке «пам'ятає» її лише завдяки розповідям, образам і поведінці, серед яких вони зростали. Цей

досвід був переданий їм у такий емоційний спосіб, що здається їм фундаментом їхньої власної пам'яті» [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою дослідження стали праці з конструювання культурного, історичного, літературного, травматичного вимірів пам'яті А. Ассман [1], А. Матусяк [10], П. Рікера [13], О. Пухонської [12], М. Гірш [15]. Пригадування і спогади, як відомо, є одними із носіїв процесів пам'яті. Феномен спогаду, за А. Ассман, «приховує в собі прямий опис, приковує до метафорики» [1]. При цьому «образи відіграють роль фігур мислення, моделей, що окреслюють понятійне поле і спрямовують теорії» [1, с. 23]. Поль Рікер акцентує, що «минуле нам відкривається через пам'ять» [13, с. 46]. Проблеми моделей пам'яті та її механізмів у контексті посттоталітарного посттравматичного досвіду у сучасному українському письменстві актуалізовані у польському науковому просторі у монографії А. Матусяк [10]. Авторка зокрема, зауважує: «Українська культурна ідентичність формувалася як плід зовнішнього та внутрішнього колоніалізму в усіх ключових царинах колоніальності – не лише політично-економічній, а у царинах влади, знання, пам'яті» [10, с. 255].

Творчість Д. Кременя неодноразово ставала об'єктом дослідження у вітчизняному літературознавстві, зокрема у студіях В. Бойченка [2], С. Іщенко [4], Ю. Коваліва [5], В. Шуляра [14] та інших науковців.

Окремі аспекти репрезентації історичної, національної пам'яті у творчому доробку Дмитра Кременя стали предметом актуалізації у дослідженнях І. Берези [3], Т. Кременя [9] та інших науковців. Наша розвідка є спробою осмислення проблеми метафор пам'яті з погляду реконструкції її протоукраїнської ідентичності та концепту «постпам'ять» у збірках «Сльози Сухого Фонтану» та «Скрипка з того берега».

Постановка завдання. Метою пропонованої студії є з'ясування особливостей репрезентації метафор пам'яті як ідентифікаційних маркерів метаісторії у збірках «Сльози Сухого Фонтану» та «Скрипка з того берега» Дмитра Кременя. Серед основних завдань статті – проаналізувати специфіку інтерпретації метафори «Сухого Фонтану», осмислюючи її як своєрідний сучасний міський топос Миколаєва і символічний міфопоетичний простір спогадів; простежити репрезентацію авторської оптики Дмитра Кременя через спогади прадавніх топосів України скіфсько-грецьких часів до подій національної історії сучасності.

Виклад основного матеріалу. Осмислення спогадів як метафор історичної та культурної пам'яті, родини, тяглості між минулим і теперішнім є одним із провідних концептуальних мотивів у поетичному доробку відомого митця Північного Причорномор'я Дмитра Кременя – поета, перекладача, публіциста, лауреата Національної премії імені Т. Шевченка (1999). Збірка «Сльози Сухого Фонтану» (2014 р.) – це літописна історіографія, яка продовжує авторські формотворчі експерименти у значному масиві його творів, присвячених топографії пам'яті.

У збірці є спогади про один із найстаріших топонімічних локусів – фонтан, історія якого реконструюється через екскурси ліричного героя крізь історичні виміри 30-х років XIX століття, коли адмірал М.С. Мордвінов спорудив «великий казенний сад», який «зрошувався з місцевих джерел (фонтанів» [8, с. 2].). У XIX столітті тут також було зведено «водовет», що постачав водою будинок головного командира Чорноморського флоту у і всю округу. Цей водопровід пропрацював аж до 60-х років XX ст. Однак старі джерела вичерпалися, вода поступово зникла. У такий спосіб виникла назва «Сухий Фонтан», яка дала також назву одному із найдавніших топосів Миколаївщини та стала одночасно символічним заголовком цієї книги поезій.

Композиційно збірку становлять 3 цикли: «Сльози Сухого Фонтану», «Автопортрет із блискавкою», «Мовчання волхвів». У рецепції збірки прадавня історія Еллади своєрідно взаємодіє з сучасністю, утворюючи колоцентричний простір вже з першої поезії циклу: *«Боги Еллади задля злого жарту / На кін кидають блискавку і грім. / А ми собі шукали бити карту, / Аби роздати козири усім. / Усе-усе по древньому закону / На круги повертається своя..»* [8, с. 6]. Надзвичайно важливими у циклах збірки є топоси творення Північного Причорномор'я, які є ключовими для пам'яті як найважливішого концепту, що визначає поняття «вкоріненості» людини, формування її ідентичності. Одним із таких топосів є Гілея: *«Коли ми відшукаємо Гілею?»* [8, с. 6]. Як відомо, це буда «лісова частина Скіфії в гирлі Дніпра, підлегла місту Ольвії. В образній системі скіфів – це священний ліс» [6, с. 133]. Темпоральний простір пам'яті у книзі віршів «Сльози Сухого Фонтану» позначений постійними подорожами ліричною Ольвією як одним із найрозвинутіших грецьких полісів, «щасливим містом» [6, с. 173] та топосами сучасних мандрів Бузьким лиманом: *«Ольвійські монети в траві позбираю – /*

Дельфіни і профілі древніх богинь... / Спинись на Сухому Фонтані, трамваю! / Любове, любове – мене не покинь!» [8, с. 7]. Прикметно, що міфологічний час подорожей ліричного героя корелює із ключовими посталями скіфського світу, одним із яких став прадавній поет-мудрець Анахарсіс: «*І ти – Афродіта, і ти – наречена. Я був Анахарсіс, я – скіфський поет*» [8, с. 69].

Варто акцентувати, що метафори пам'яті, пов'язані із рецепцією протоукраїнської історії скіфських часів, взаємодіють у книзі віршів із проговоренням травматичного досвіду історії часів ХХ століття: «*Я не забуду... Голокіст – рамена... / Осклизле тім'я. Хтивий рот химер... / А це така скульптура є в Родена: / Та, що була прекрасна Омієр...*» [8, с. 17]. За допомогою літературного прийому персоналізованої історії ліричний герой може переміщатися із прадавніх часів до ХХ та ХХІ століть, а потім – повертатися через екскурси до часів козацької вольниці: «*Задува суховій на Сухому Фонтані, / Іще тут Мазепа схилився на зруб*» [8, с. 28]. Ці метафори простору постають як своєрідна модель пам'яті-сховища (за А. Ассман), яка наближається до палімпсесту. Ці символічні образи водночас корелюють із поняттям «постпам'ять», історичним, культурним зв'язком, що поєднує покоління з наступним поколінням, породжує його тяглість через «*о-мовлений*» (курсив наш – К.Г.) та проговорений спільний драматичний досвід.

Пам'ять як центральна метафора збірки «Сльози Сухого Фонтану» співвідноситься з автобіографічними топосами старовинного південного міста, історія якого у другому циклі «Автопортрет із блискавкою» зображена через фіксацію спогадів про Миколаївщину як корабельний край: «*Я пригадую – голос і дикцію, / Як читав ти, і як ти ішов... / Як узав тебе в експедицію Капітан-лейтенант Бутаков? / Імператор – тиран і деспот, / А тиранів не любить флот. / Миколаїв адміралтейський, Ти таємної волі оплот*» [8, с. 50].

Метафора пам'яті у збірці на поетикальному рівні взаємодіє із мотивом бездомів'я, забуття українців, відірваних від свого коріння: «*А я ніяк Вітчизну не знайду. / І лиш один усе чекаю вістку / Про Україну, скупану в любистку. / І плачу в Гетсиманському саду...*» [8, с. 36]. Між тим у фінальних картинах збірки мотив бездомів'я / забуття трансформується у постпам'ять через розповіді, образи наступних поколінь: «*А проте – не все ми ще забули, / Ще не всі забудуть нас, коли вже не співи, а посмертні гули вирвуться з далекої імлі*» [8, с. 66]). Образ смерті тут є тим первинним

досвідом розпізнавання минулого і теперішнього, що необхідний для виникнення спогаду.

Постпам'ять як зв'язок, що поєднує поліття, також актуалізований у цій збірці через спогади про родину поета: «*А в нас у Миколаєві зима / наш син і дім і всі літа найкращі...*» [8, с. 27]. Артефактами проговорення родинної історії є «*білена хата*» [8, с. 53], «*малиновий запах городу...*» [8, с. 53], а також «*потяг Київ – Ужгород*» [8, с. 11], «*на Інгулі – яхти й кораблі*» [8, с. 56], «*суховій на Сухому Фонтані*» [8, с. 6]. Ці образи-спогади пов'язані із топосом дому, причетністю Дмитра Кременя до власних джерел творення персоналізованої історії, яка своєрідно репрезентована у збірці крізь призму неперервності, тяглості та спадкоємності історії від часів Геродота до сторінок літопису сучасної України.

Отже, розглянута система спогадів у збірці «Сльози Сухого Фонтану» Дмитра Кременя переконає у вагомій ролі продукування просторових метафоричних топосів культурної пам'яті-сховища, пов'язаної із апелюванням до образів минулого, які «приносять свою ідентичність через зміну поколінь» [1, с. 47] (за Я. Ассман). І водночас йдеться про поняття «постпам'яті» як повернення до витоків через «*о-мовлення*» травматичного досвіду минулого (за М. Гірш) [1, с. 26], який стає фундаментом для досвіду наступних поколінь. Вона є дуже цінною, оскільки має бути збереженою і проговореною сучасниками, щоб подолати численні маніпуляції із процесами пам'яті.

Іншою збіркою Дмитра Кременя, у котрій репрезентовано метафори пам'яті, є «Скрипка з того берега», надрукована 2016 року у миколаївському видавництві «Іліон». Прикметно, що книгу віршів оформлено ілюстраціями відомого художника Юрія Гуменного. У такий спосіб ілюстрації продовжують вербальний текст збірки, своєрідним чином доповнюючи та створюючи нові сенси, які апелюють до античної давнини.

Одним із ключових топосів у збірці віршів, кодифікованим із досвідом античної тисячолітньої історії України, є топос Ольвії, яким захоплюється Дмитро Кремін'як «*крихітними Афінами українського Півдня*» [6, с. 241]: «*Без золота Ольвія тут золота. / Рука на рамені*» [7, с. 28]. Як відомо, Ольвія стала найважливішою грецькою колонією «на північно-західному узбережжі Чорного моря, поліс, тобто держава-місто, заснована вихідцями з Мілета в 646–645 рр. до н.е.» [6, с. 172]. Для поета цей прадавній топос є не лише місцем його особистісної історії (адже нагадаємо читачам, що залишки цього древнього полісу знаходяться у с. Парутіно поблизу

Миколаєва), але й метафорою культурної пам'яті. Ліричний герой збірки милується неповторними грецькими реаліями, вписаними в сучасну топографію Миколаївщини: «Я до Ольвії прийду, / Заїду в еллінський туман, / І знову річкою Аїду / Мені обернеться лиман» [7, с. 44]. Тож Ольвія у поетичній рецепції Д. Кременя стає сакральною міфопоетизованою метафорою пам'яті, своєрідним геокультурним топосом, де відбувалися зустрічі скіфської та давньогрецької культури.

Поет розширює власний простір тлумачення пам'яток античної культури, згадуючи й інші найважливіші давньогрецькі поліси та їхніх засновників: «Ольвія були й Пантікапея, / Мітріад славетний, Євпатор» [7, с. 27]. Крізь призму давніх топосів України скіфсько-грецьких часів у творі «Гесіод – XXI» автор оприявно зафіксований досвід поезії через голос оракула – Гесіода – одного з перших давньогрецьких поетів, який заклав уявлення про поезію як вид мистецтва. По суті, цей текст стає одним із ключових у збірці «Скрипка з того берега», оскільки конвертує метафоричні смисли віковичної писемної культури та є водночас способом осмислення сучасної дійсності: «І сюди злітає стріла... / Тут – Гілея, легенди і міфи. / Під хрестом степового орла / Українців немає ще. Скіфи. / Ще учора – Афіни, Мілет. / О, Щаслива, немає нам долі! / І допоки не вбє мене хет, / Винуватий у всьому поет: / Дикі люди у Дикому Полі» [7, с. 77]. Його Слово як Логос апелює до неперервності й тяглості історії та культури через артефакти грецького та скіфського світів: «Еллінська агора, скіфський скальп» [7, с. 14], «скіфський ідол» [7, с. 16], «скіфська пектораль» [7, с. 38], «скіфський коник» [7, с. 38]. У такий спосіб ці артефакти засвідчують закодовані автором символи української ідентичності та актуалізують здатність нашої пам'яті закарбовувати крізь тисячоліття сліди минулого і водночас розуміння себе на мапі сучасного світу. У збірці поетів голос промовляє на тлі подій новітньої історії України, у добу Революції Гідності, російсько-української війни на сході України: «Коли в столиці постріли і дим / Стоять і гинуть люди на Майдані / А за донецьким степом золотим / Горить усе в кривавому тумані / Душа моя заплакана за тим, / Що марево – у морі, на лимані...» [7, с. 8]. Тому історія, яка проходить крізь поетичні твори збірки, стає темпоральною метафорою циклічності часу.

Метафора пам'яті втілена у збірці також через інтертекстуальні зв'язки із творчістю Тараса Шевченка. Дмитро Кремень, продовжуючи діалог із поетом, втілює у діалозі тривожні

голоси сучасності: «А Дніпр усе реве – його вже ділять / Нетлінні річка й річка Потомак / а може, і не ділять – поділити / замовкла мова і народ пощез», [7, с. 35] – такі перестороги звучать із вуст ліричного героя. Також у збірці Дмитро Кремень апелює до спадщини Григорія Сковороди у поезії «Сковорода», гротескно змальовуючи загрозу втрати українцями свого саду через «імперський блиск» [7, с. 20]: «І правда – не права. Це все як божий день, / А там – рубають сад божественних пісень» [7, с. 20].

Прикметно, що мікропростір ліричного героя розширюється за допомогою метафоричних контекстів – буденних образів «моря і лиману» [7, с. 9], топонімів Північного Причорномор'я («Ольвії дальній берег» [2, с. 76], «Кінбурн і Гілея» [7, с. 28], «тендрівська хвиля» [7, с. 46]), Покровка.

У текстовій площині віршів проступають метафори «семантичної пам'яті», тобто пам'яті про досвід, зображені через локуси Миколаївщини (Сухий Фонтан, «соборна Садова» [7, с. 38], собор святої Катерини, Флотський бульвар. Такі місця стають маркерами персоналізованої історії. Тому у книзі зустрічаємо вірші, присвячені пам'яті батька Д. Кременя – Дмитра Ілліча («Остання дорога до Раю»), а також поетичні візії, звернені до предків родини його батька-матері.

На особливу увагу заслуговують любовні мотиви у збірці, які актуалізовано через монологи, діалоги ліричного героя з коханою: «Я пишу тобі раннього рана. / Перше слово – найперше: / Кохана... / Третє слово як перші: Кохана» [7, с. 52] («Лист на барвінковому сувої»). Зауважимо, що на сторінках книги «Скрипка з того берега» зустрічаємо чимало подібних поетичних одкровень, зокрема, у віршах «Не пам'ятаю ні її очей...», «Люби мене! На ці космічній карті...», «У день народження Есхіла...». Метафори пам'яті втілено через топоси античних муз: «Тепер – од Мельпомен, від Евтерпи – / Лише завеса, тільки гра химер. / Тобі клянуся, що без тебе вмер би, / Якби давно я в Ольвії не вмер» [7, с. 45].

Висновки і пропозиції. Розглянута система метафор пам'яті (хоч і далеко не повно охарактеризована в межах статті) переконує у вагомій ролі у творчості Дмитра Кременя, зокрема в аспекті актуалізації у поетичних збірках «Сльози Сухого Фонтану» та «Скрипка з того берега». Через античну класичну героїку, міфопоетичні характеристики світу, в якому живе антична людина, бачимо в обидвох збірках закодований універсальний сенс: як мислили античні греки, як ми сприймаємо, мислимо і розуміємо себе у сучасному

світі. Метафора пам'яті стає тут найважливішою рисою, що визначає ідентичність людини. В обох книгах поезій метафори пам'яті є влучними, місткими, навколо яких оприявнюється потреба пошуку власного голосу у творенні української

ідентичності на тлі зламів національної історії та світових катастроф. Перспективою дослідження метафор пам'яті стануть розвідки, присвячені рецепції поеми-балади Ліни Костенко «Скіфська Одісея».

Список літератури:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті К. : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Бойченко В. Бенефіс на Голгофі. *Южная правда*. 2003. 21 авг. С. 1–2.
3. Береза І. Диво, оприявлене Поетом. Небесне і земне: спогади, есе, оригінали. Миколаїв, 2018. С. 237–241.
4. Іщенко С. Уклін Поетові. Небесне і земне: спогади, есе, оригінали Миколаїв, 2018. С. 306–316.
5. Ковалів Ю. Літописна історіософія Дмитра Кременя Небесне і земне: спогади, есе, оригінали. Миколаїв, 2018. С. 326–337.
6. Костенко Л. Скіфська Одісея: поема-балада К. : Либідь, 2020. 256 с.
7. Кремень Д. Д. Скрипка з того берега : лірика /упор. Т. Д. Кремень, худ. Ю.С. Гуменний. Миколаїв : Ліон, 2016. 88 с.
8. Кремень Д. Сльози Сухого Фонтану : лірика. Миколаїв : Видавець Шамрай П. М., 2014. 72 с.
9. Кремень Т. Мій тато – Дмитро Кремень: спроба історико-літературного родоводу. Небесне і земне: спогади, есе, оригінали. Миколаїв, 2018. С. 23–69.
10. Матусяк А. Вийти з мовчання. Деколоніальні змагання української культури ХХІ століття з посттоталітарною травмою. З польської переклав Андрій Бондар. Львів : ЛА «Піраміда», 2020. 208 с.
11. Нора І. Теперішнє, нація, пам'ять; пер. Із фр. А. Рєпи. Ктїв : КЛЮ, 3014. 272 с.
12. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 304 с.
13. Рикєр П. Пам'ять, история, забвение. Москва : Издательство гуманитарной литературы, 2004, 728 с.
14. Шуляр, В. Кремень допомагає «світ по-новому відкривати»: есеї про Дмитра Кременя з продовженням. Миколаїв : ОППО, 2018. 40 с.
15. Hirsch M. Pokolenie postpamięci. *Didaskaiia. Gazeta Teatralna*. 2011. № 105. С. 29–30.

Kosarieva H. S. MEMORY METAPHORS IN THE LYRICS OF DMITRY KREMEN (BASED ON THE POETRY COLLECTIONS 'THE TEARS OF THE DRY FOUNTAIN' AND 'THE VIOLIN FROM THE OTHER SHORE')

The article represents the reception of memory metaphors based on Dmytro Kremen's poetry collections 'The tears of the Dry Fountain' and 'The violin from the other shore'. These topoi are implemented through the mythological, historical, cultural, national memory, which is connected with the relevance of the research.

The relevance of the research is connected with the process of the search for new ways of interpreting memory strategies as well as with the little-studied concept of postmemory in literary texts.

The purpose of the present study is to investigate the features of the representation of the memory metaphors as the identity markers of the metahistory in the author's lyrics. The analysis of the collection 'The tears of the Dry Fountain' has led to the following results. There is some kind of speaker's stereoscopic vision of the topos of the Bug estuary as the center of mythological space. The speaker's travels that are depicted in the poetry collections have become a philosophical metaphor for the cognition and decoding of the progress of human civilization from the Greek ancient culture to the events of modern history.

It is also emphasized that the poet determines the longevity of the concept of memory in the context of the local lore component through the topographic space of the ancient Mykolayiv region with the modern topos of the streets of Mykolayiv, which have become his home. The poet refers to existential memories through ancient and biblical motifs, as well as to folklore and mythological sources, family memory in the poetry collection 'The violin from the other shore'.

A distinctive feature of the collection is the representation of the modern dramatic space, the Russian-Ukrainian war in eastern Ukraine in particular. The artifacts of the speaker's memory, represented in the collection, are connected with the history of ancient Ukraine (ancient utensils, pectoral), which testify to the symbols of rootedness encoded by the author.

The significance of the research lies in the alternative representation of studies on memory research from the point of view of the universalism of Dmytro Kremen's optics through the memories of 1) ancient topoi of Ukraine of Scythian-Greek times to the events of modern national history; 2) both poetry collections contain memory metaphors that are accurate, capacious, and encourage one to find one's voice in the creation of Ukrainian identity against the background of fractures and world catastrophes.

Key words: *Dmytro Kremen, memory space, metaphor, national memory, historical memory, ancient topos, memoirs, modernity, loci, mythological space.*